

Murværkets historie i Danmark

Af Søren Vadstrup

Danmark 1050 - 2000

Politisk historie Kulturhistorie	Arkitektoniske hovedstilarter	Overgangs stilarter
Middelalderen 1050 – 1536		
1050 – 1250	Romansk	
1250 – 1536	Gotik	
	Sengotik	1450 - 1550
Reformationen 1536 – 1660	Renæssance	
	Bruskbarok	1640 - 1660
Enevælden 1660 – 1760	Barok	
	Rokoko	1740 – 1760
Oplysningstiden 1760 – 1849 (den oplyste enevælde)	Klassicisme	
	Senklassicisme	1835 - 1855
Folkestyret 1849 – 1930 (Industrialismen)	Historicisme	
	Nyklassicisme/B.B.	1920 - 1930
Velfærdsstaten 1930 – 2000	Modernisme	
	Postmodernisme	1980 - 2000

Middelalderens og renæssancens murværk og murede huse (1040 – 1650)

De første murede kirker, herregårde og byhuse
 Kirkebygningernes udvikling i middelalderen

Byggeteknik

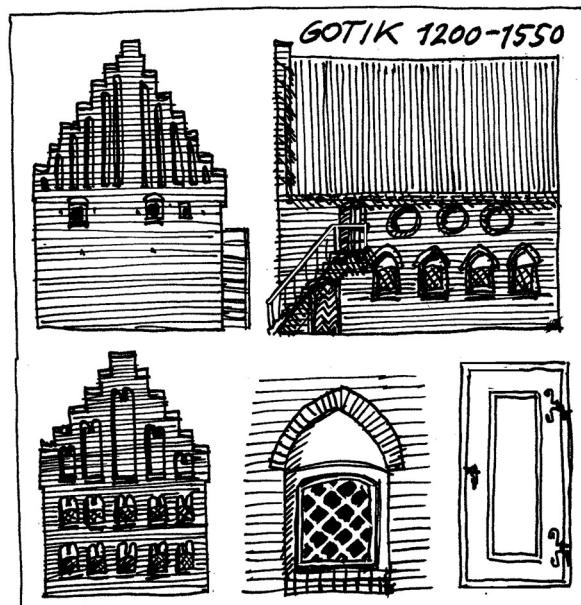
Kassemure af frådsten, kridtsten og granit
 Mursten, kalk og mørtel i middelalderen
 Tegltage med munke-nonne-tagsten og vingetagsten
 Renæssancen: Granit og sandsten

Stilhistorie

Romansk og gotisk stil
 Renæssancens udmurede bindingsværk
 Renæssancens murværk og facadedekorationer
 Renæssancen: Granit og sandsten

Arkitekter

Hans van Steenwinckel den ældre og den yngre

Barok (1650 – 1750)

Barokken: Bybrande og ildebrandshuse

Facadeudtryk

Proportioner: Kvadratet, det gyldne snit, 45°-trekanten, fladbuen. Kurvehangs-buen eller rundbuen (over døren)

Længehus med saddeltag (tegltag) og en kraftig gavlkvist med hejsebom og luge (falsk gavlhuse)

Opskalket tegltag

Kraftig gesims og gesims på gavlkvisten

Pudset facade uden særlig pynt.

Symmetri, bortset fra indgangsdøren og kælder nedgang samt evt port

Underfacaden ikke markeret,

Ofte høj stueetage.

Ofte kraftige farver (Engelskrødt, rødokker, grå, gult)

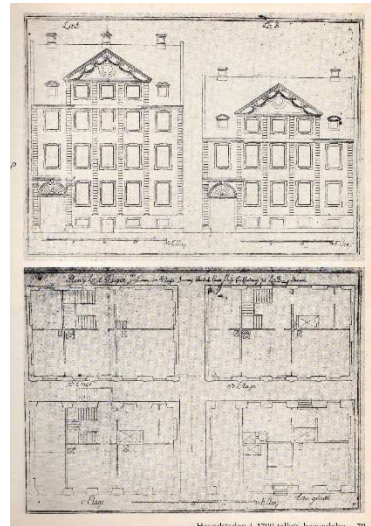
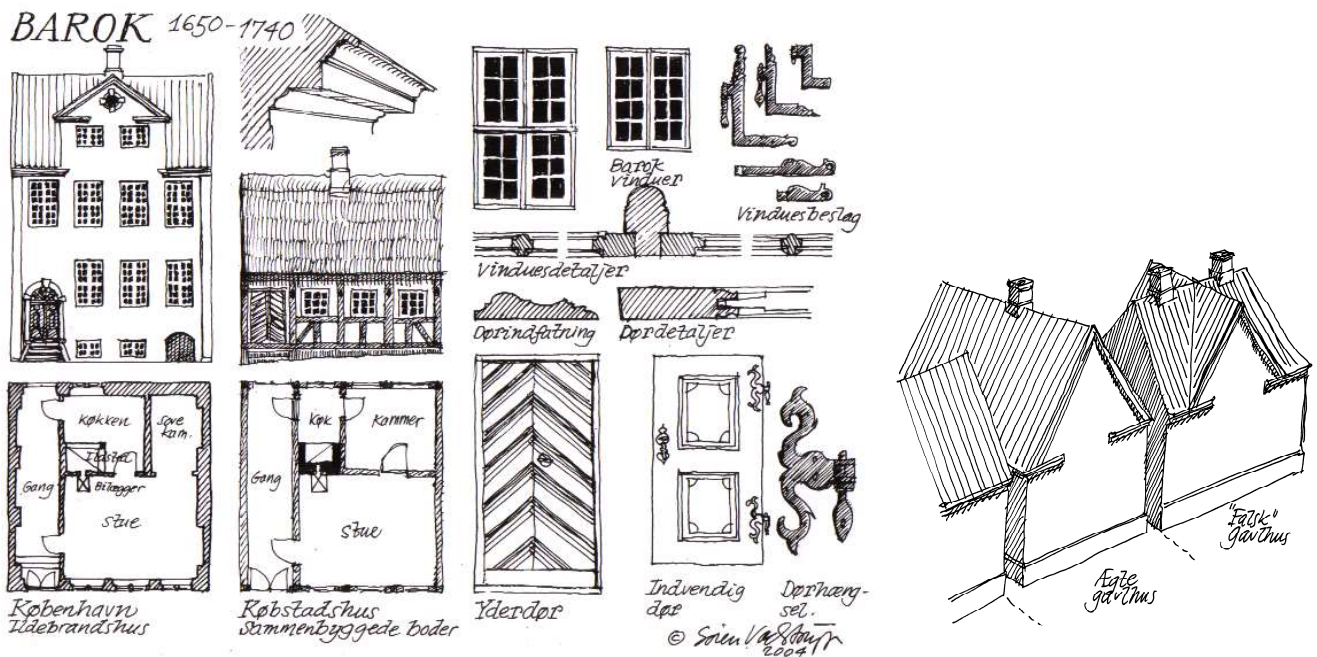
Vindueshuller uden indfatninger

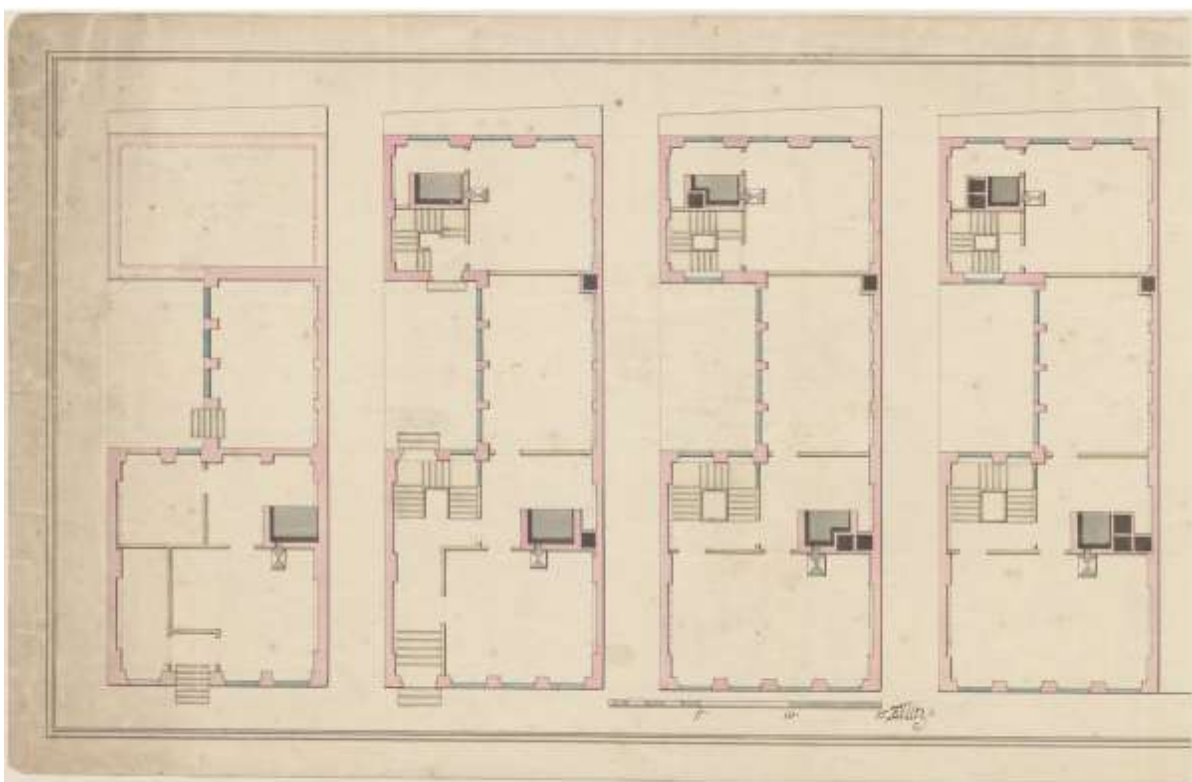
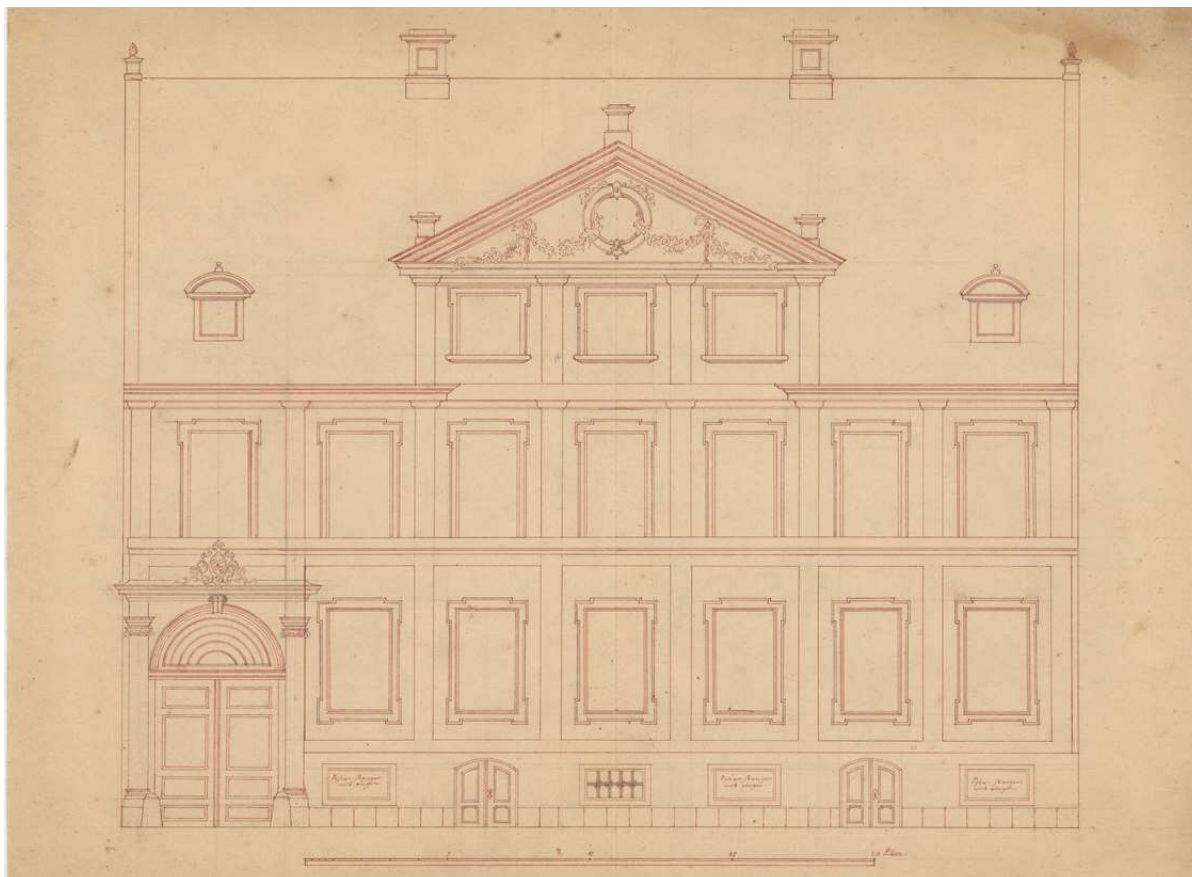
Vinduer med tværpost anbragt symmetrisk i midten – eller 6-8-rudede rammer uden tværpost

Dørhul asymmetrisk i siden, ofte med afrundet overside og markeret slutsten

Granit- eller sandstenstrappe foran dør

Yderdør – flammert fløjdør eller fyldingsdør med kraftig underfyldning.

Rokoko (1740 – 1770)

Rokokoens og klassicismens byhuse og bybygning

Facadeudtryk

Proportioner: Kvadratet, det gyldne snit

Meget lig barok. Dog ingen gavlkvist, men kraftigt markeret hovedgesims.

Tegltag. Evt. Manzardtag

Ofte markeret sokkel op til 1.sals-niveau

Vandrette bånd over 1.sals niveau, ofte afbrudte

evt. buede dekorationer over vinduerne

På finere huse rocailler og ranker i natursten

Fortrinsvist lyse facadefarver, hvide, lysegrå, lys gul eller gammelrosa

Oftest i pudsens egen farve (umalet/kalket)

Vindueshuller uden indfatninger

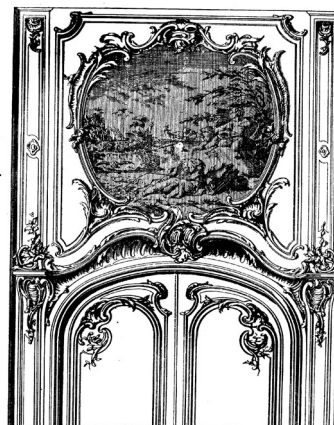
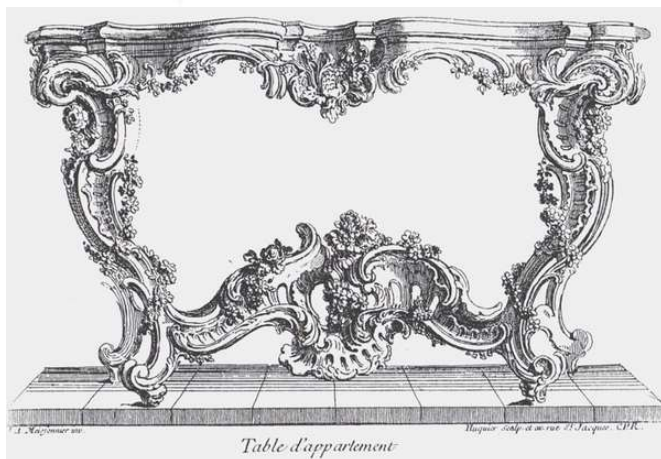
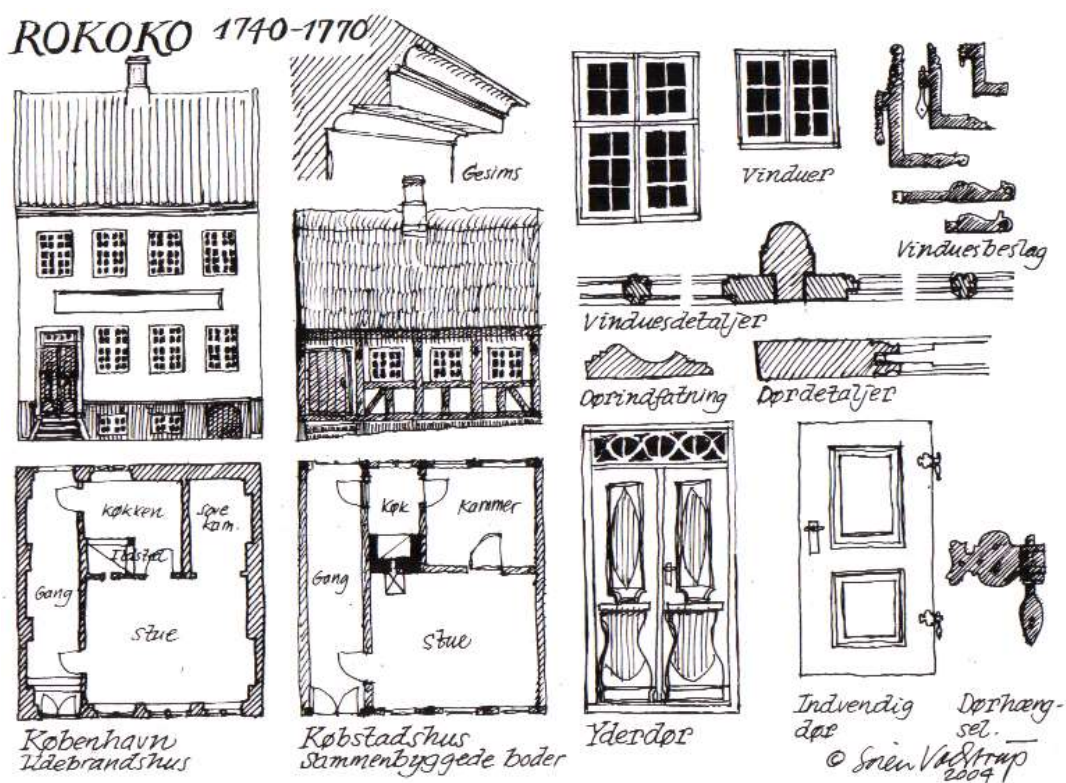
Vinduer med tværposten hævet, så overrammerne har 4 ruder og underrammerne 6-8 ruder.

Evt. 6-8-rudede rammer uden tværpost

Dørhul asymmetrisk i siden, med flad overside og smal overrude

Granit- eller sandstenstrappe foran dør

Yderdør – fyldingsdør med kraftig og 'vredet' underfylding.

Klassicismens murværk og murede huse (1750 – 1850)

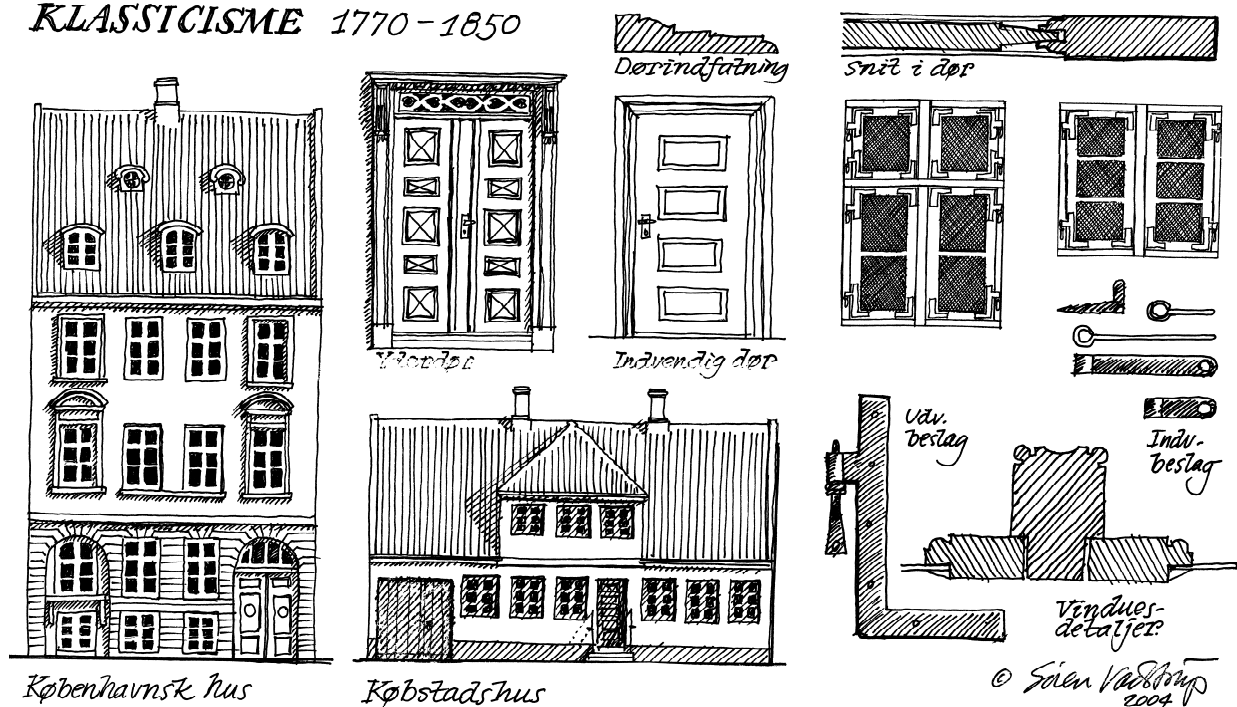
Klassicismens geometriske former og proportioner:

- cirklen
- halvcirklen,
- kvadratet,
- det gyldne snit og
- dobbeltkvadratet.

De klassicistiske virkemidler:

- Symmetri/aksefasthed,
- ligevægt,
- tyngde/lethed,
- accentuering,
- perspektivisk bedrag, symmetrisk bedrag, tromp l'oeil og andet 'snyd'.

KLASSICISME 1770 – 1850

Klassicismens facadedekorationer

Inspiration

Arkitekternes og billedhuggerens 'dannelsesrejse' gik til Rom, som regel over Paris, Dresden og Wien

Udvendigt:

De græske og romerske templer og andre antikke bygninger.

Søjler, søjleordner, profilerede detaljer m.m.

Italienske renæssance-villaer (Andrea Palladio)

Romersk barok (1400-1500-tallets Rom)

Frankrig, Paris

Indvendigt

Antikkens Pompei (dekorationer, rum og farver)

Frankrig – bl.a. gennem indkaldte franske arkitekter (Rame og Jardin bl.a.)

Facadens arkitektur og opbygning

Symmetri – evt med påmalede vinduer etc.

Proportioner: Kvadrater, rektangler i det gyldne snit

Accentuering af endefagene eller midterfagene – fremtrækker, særlige vinduesindfatninger

Vandrette linier er fremherskende

Enkle og 'rene' linier

Meget lidt 'facadepynt'. Dog evt. 'fordakninger' af nexøsandsten.

Udvendige trapper af granit eller nexøsandsten

'Ildebrandshuse' – med ganske bestemt facadeudtryk:

Efter 1795 og 1807: Grundmur, pudset, høj underfacade, skrå hjørneafskæringer ved gadekryds, gesims og kordonbånd

Facadens murermaterialer

Glat puds er fremherskende

Fortrinsvis i pudsens egen farve (sandets farve)

'Bornholmsk cement' en grårosa hydraulik mørtel/puds, produceret i Limensgade på Bornholm.

Har sin grårosa farve fra alunskifer i kalklagene, der benyttes som brændsel.

Harmonerer med og minder om 'Nexøsandsten'

Efter Københavns brande i h.h.v. 1728, 1795 og 1807 var man 'nødt' til at kalke/male facaderne i hvide eller andre farver, for at dække de sodsvættede genbrugs-mursten.

Underfacadens tyngde understreges evt. af refendfugning

– der igen understreger facadens vandrette linier.

Omring 1830: Kvaderpuds i underfacaderne

Overfladebehandling:

Hvidtekalk eller farvet kalk (guldokker, gammelrosa, grå, blågrå)

Limfarve (Hudlim, evt. blandet med hvidtekalk) – hvid, grå, rosa, gul- og rødoker

Linoliemaling (hvid, sort, gul, rød, grå)

Omring 1850: Blank mur, kombineret med pudset underfacade, trukne indfatninger m.m.

Vinduer

Det norske glasmonopol ophæves i 1804

Det klassicistiske to-rammede vindue med tværpost og 6 lige store ruder.

Cylinderglas (fra Hessen), Kronglas fra Frankrig

Rudeglasset har stor betydning for facadens og vinduernes arkitektoniske udtryk

Mange rokoko-vinduer 'bygges om' til klassicistiske vinduer, bl.a. Christiansfeld

Profileringer på lod- og tværpost samt sidekarme og rammer

Proportionering: Det gyldne snit i vindueshul og underrammer

Falsdybde og sålbænk

Vinduesbeslag: Hjørnebånd og rumpestabler

Døre

Den klassicistiske yderdør – ofte torammet og 'skjult' symmetrisk

Diamantfyldinger eller spejlfyldinger. Overrude med udskæringer

Indvendige døre – 4-fyldingsdøre eller senere 3-fyldingsdøre.

Indfatninger

Detaljer af sandsten

Udvendige trapper, dørindfatninger, vinduesindfatninger, fordakninger

Sokkelbeklædning

Bånd over underetagen

Gesims – sjældent, ofte trukket

Interiører

Brede plankegulve – sjældnere egeparket

Brystningspaneler med spejlfyldinger og kraftig relief

Senklassicismen 1835 – 1855

Efter at klassicismens arkitekter havde stirret sig mætte på antikkens bygninger i Rom og Italien, fik de i 1830'erne øje på renæssancens arkitektur, fra 1400- og 1500-tallet samme sted.

Disse bygninger havde

- synlige stenkvadere over hele facaden, ofte med varierende skiftehöjder,
- rundbuede eller fladbuede vinduer,
- markerede vinduesstik i selve facaden,
- trukne, profilerede indfatninger
- alle vinduer i ens størrelser
- meget kraftige gesimser
- med mere.

En særligt studeret bygning var Palazzo Rucellai i Firenze, tegnet af Leon Battista Alberti i 1450, men derudover også Palazzo Strozzi og Palazzo Medici-Riccardi i Firenze samt Palazzo Farnese i Rom.

J. D. Herholdts nu nedrevne Nationalbanks (1865-70) lighed med Palazzo Medici-Riccardi i Firenze er velkendt, men i mange andre bygninger fra denne tid genfinder man facadekoncept, vinduer og vinduesdetaljer fra Michelangelos Palazzo Farnese.

Historicismens murværk og murede huse (1850 – 1930)

Historicismens stilperioder for etagehuse og murede villaer

Historicismens villaer og etagehuse – dekorationer og arkitektoniske virkemidler

Historicismens byggematerialer, byggemetoder og murede konstruktioner

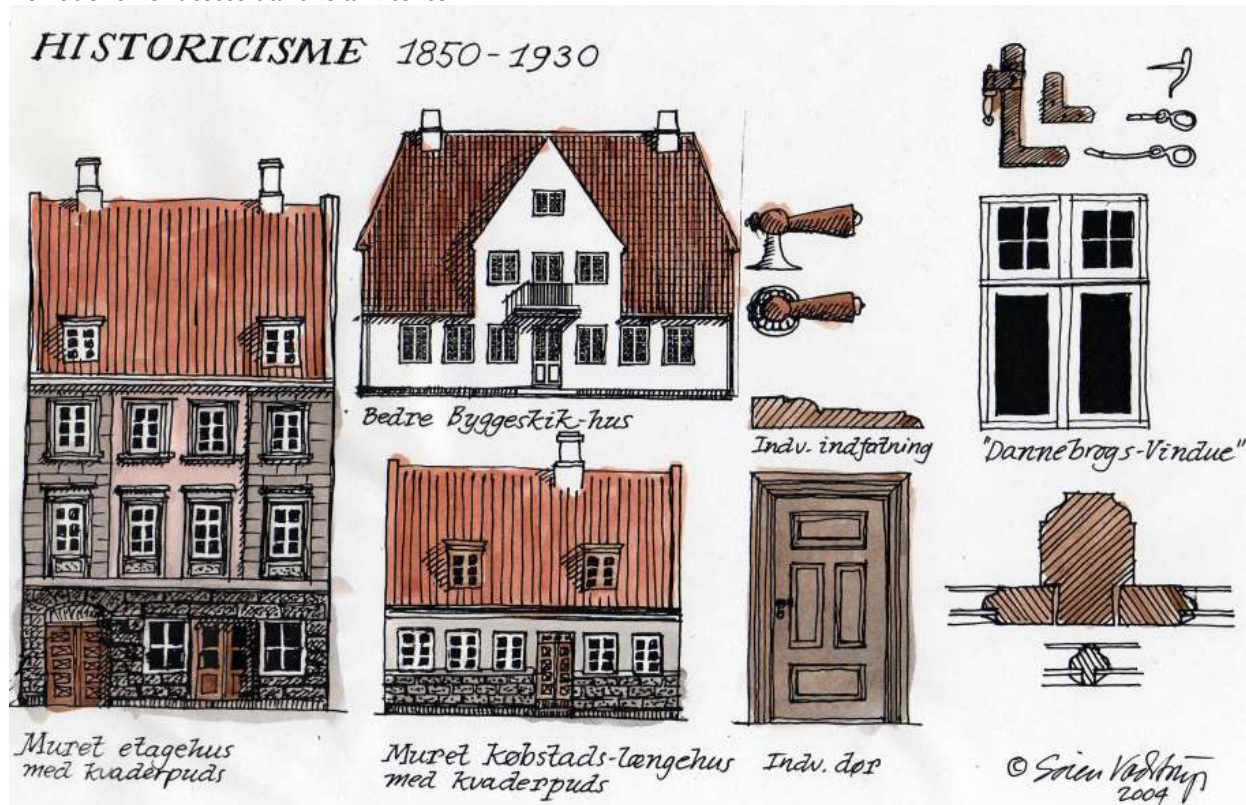
Portlandcement og facadedekorationer i puds, gips og portlandcement

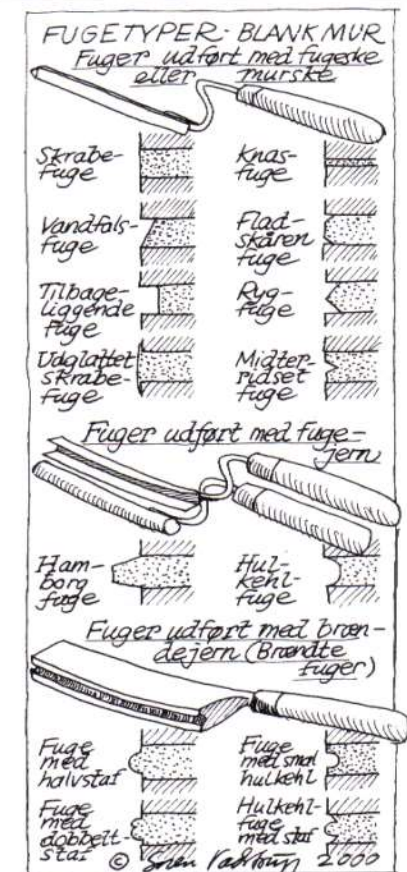
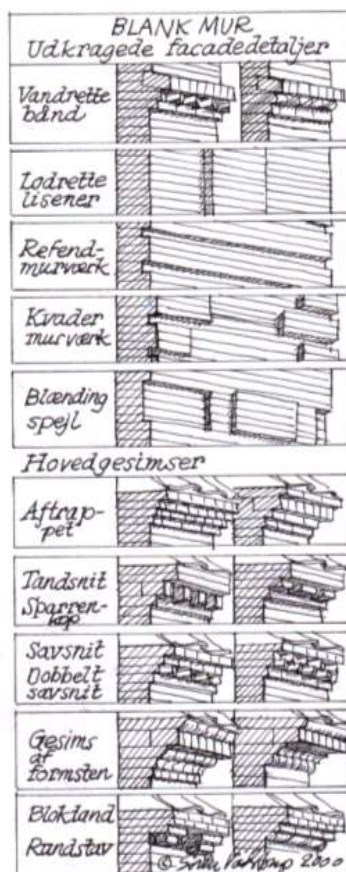
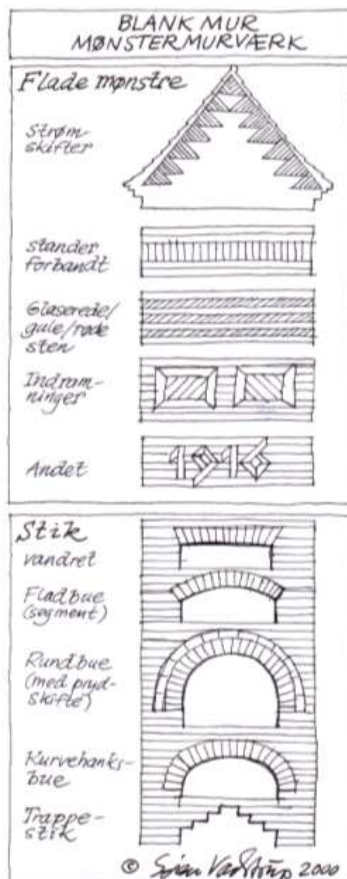
Fundamenter i beton

Byggelovgivningen og 'københavnertaget'.

Bedre byggeskik

Periodens kendteste danske arkitekter

Funktionalismens og modernismens murværk og murede huse (1930 – 1970)

Funktionalismens og modernismens stilmæssige udvikling

Arts and Crafts, Bauhaus, le Corbusier, Mies van der Rohe og Frank Lloyd Wright

Funktionalismens og modernismens boliger – Kay Fiskers boligforskning og boligernes udvikling

Beton og jernbeton

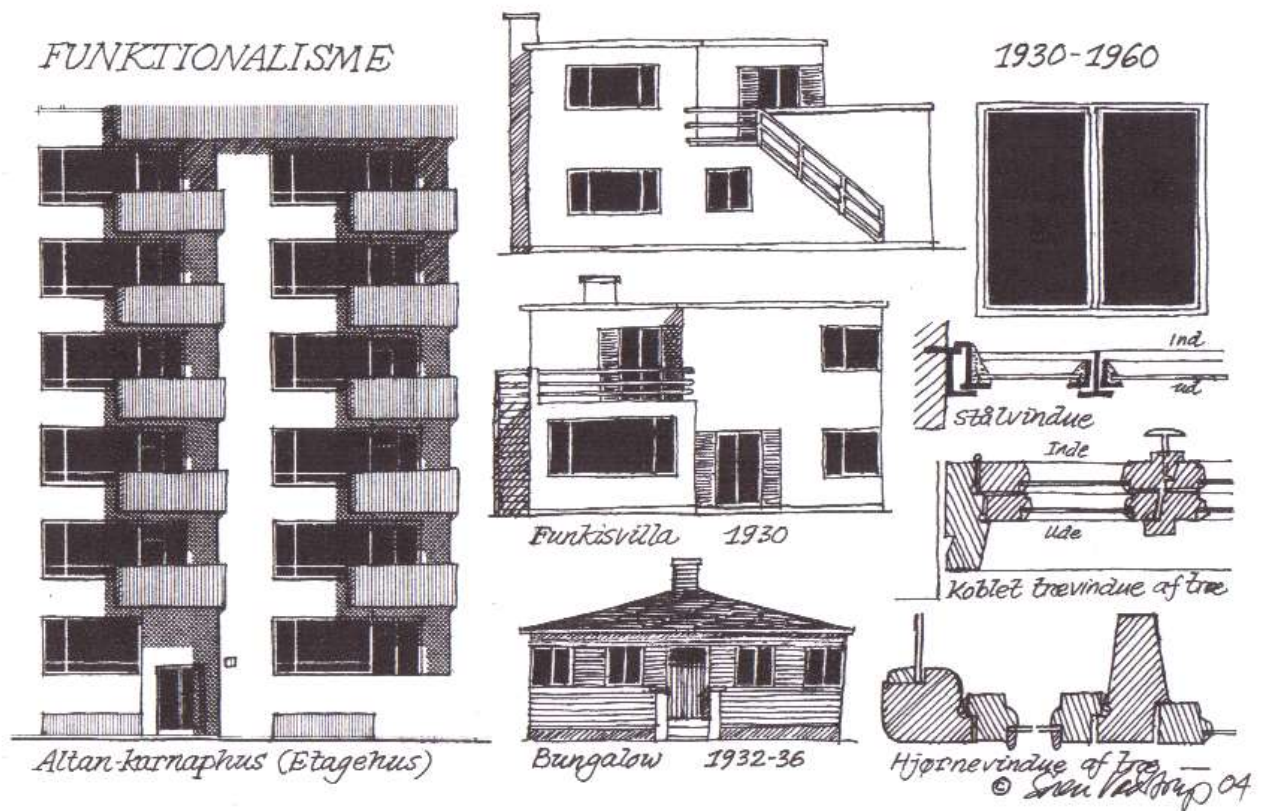
Funktionalismens og modernismens mursten og murværk

Funktionalismens og modernismens villaer, rækkehuse og

etagehuse – materialer, byggemetoder og konstruktioner,

bl.a. funkisbungalowen – efter ca. 1968: KC-mørtel

Periodens kendteste danske arkitekter

Postmodernismens murværk og murede huse (1970 – 2000)

Gasbeton, mineraluld og komposit-muren

Parcelhuset/typehuset – historiske rødder, udvikling og arkitektoniske kendetegn

Selve murværket – mursten, mørtel og tyndpuds.

Postmodernismens etagehuse

Periodens kendteste danske arkitekter

